

ROUTE

EDUCATIONAL & SOCIAL SCIENCE JOURNAL

ISSN: 2148-5518

Volume 9, Issue 4, July 2022, p. 288-301

Article Information

Article Type: Research Article

This article was checked by iThenticate.

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.3186>

ArticleHistory:

Received

31/05/2022

Accept

14/07/2022

**Available
online**

15/07/2022

**LOOK AT THE RELATIONSHIP BETWEEN LITERATURE AND
MACHINERY THROUGH THE TEXTS OF NAZIM HIKMET
RAN ON MACHINE BUILDING AND TALIP APAYDIN ON
YELLOW TRACTOR**

EDEBİYAT-MAKİNE İLİŞKİSİNE NAZİM HİKMET RAN'IN
MAKİNALAŞMAK VE TALİP APAYDIN'IN SARI TRAKTÖR İSİMLİ
METİNLERİ ÜZERİNDEN BAKMAK

Abdullah ACEHAN¹

Abstract

Along with the development and change of the world, human life has also undergone changes. One of the factors that cause a change in life or lifestyle is machines. Machines, which began to manifest themselves in the first quarter of the 19th century, have made their existence more felt, especially since the 20th century. These machines, which make their presence felt so much in human life, naturally also influenced literature. As a result of this effect, in this study; one of the Turkish literature and the other prose genre through two works - centered on modernism - the entry of the machine into life and its impact are discussed. Village life is at the center of the works of both the nazim genre and the prose genre considered in the review. The main thing to be expressed when we say village life is the need for land, agriculture and machinery. The process of eliminating the need of the soil for the machine, the effects of the machine coming to the village on the village life and the thought world of the village are described. The village instead of machine to be used in factories in cities, essential for a country's development, while it is interesting how two literary; probably because they think that it must be from the village of the country will start development for the advancement of the importance of the machine, instead of village life over city life have given.

Keyword: Literature, poetry, novels, villages, agriculture, machinery

Özet

Dünyanın gelişip değişmesiyle birlikte insan hayatı da değişime uğramıştır. Hayatın veya yaşam şeklinin değişmesine sebep olan etkenlerden biri de makinelerdir. 19. yüzyılın ilk çeyreğinde kendisini göstermeye başlayan makineler, özellikle 20. yüzyıldan itibaren varlığını daha çok hissettirir. İnsan hayatında varlığını bu kadar hissettiren bu makineler, doğal olarak edebiyata

¹ Doç. Dr. Abdullah Acehan, Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, aace1968@hotmail.com, orcid: 0000-0002-3867-978X

da yansır. Bu yansımanın bir neticesi olarak ortaya çıkan bu çalışmada; Türk edebiyatından, biri nazım diğer nesir türünden iki eser üzerinden -modernizm merkezli olarak- makinenin köy hayatına girişi ve onu etkileyişi ele alınmıştır. İncelemede ele alınan nazım ve nesir türünden eserlerin merkezinde köy hayatı vardır. Köy hayatıyla ifade edilmek istenen ise toprağın, tarımın makineye olan ihtiyacıdır. Toprağın makineye olan ihtiyacının giderilmesi süreci, bu süreç ile köye gelen makinenin köy hayatına, köyün düşünce dünyasına olan etkileri anlatılmıştır. Genel kabul görmüş bir bakış açısına göre gelişmenin ilk basamaklarından biri olarak kabul edilen makine, gayet doğal olarak köy yerine şehirlerde bulunan fabrikalarda kullanılmaya başlanmıştır. Fakat burada bahse konu olan iki eserin müellifleri, herhalde kalkınmanın köyden başlayacağını düşündükleri için olsa gerek, ülkenin ilerlemesi için makinenin önemini, şehir hayatı yerine köy hayatı üzerinden vermeyi tercih etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, şiir, roman, köy, tarım, makine

GİRİŞ

Dünya yaratıldığı günden bugüne kadar insanoğlu, hayatını kolaylaştıran birçok aleti, kendi imkânları ile keşfetmiştir. İlk çağlarda başlayan bu keşif hareketi, yaşanılan zamana kadar devam ederek gelmiştir. Yaşamı kolaylaştırma düşüncesiyle yapıldığı düşünülen bu icatların belki de en önemli basamaklarından ilkinin tekerleğin icadı, diğerinin de buharın makineye uygulanması olabilir. Herkesin bir şekilde varlığından haberdar olduğu buharın, akıl vasıtasıyla daha etkin olarak kullanılmasıyla birlikte ortaya çıkan makine, direkt olarak insan hayatına müdahil olur. Ve bireyin hayatını kolaylaştırır. Makine vasıtasıyla hayatın kolaylaşması sadece, üretim ve ulaşım vb. alanlar için geçerli değildir. Çünkü resim ve edebiyat gibi güzel sanat dalları için de makine önemlidir. Baskı teknolojisindeki gelişmeler neticesinde insan, hayranı olduğu bir ressamın para vererek satın alamayacağı bir çalışmasını, aynı eserin baskı teknolojisi sayesinde üretilen reproduksiyonlarına kolayca sahip olabilir. Aynı şekilde matbaanın ortaya çıkmasıyla birlikte tek nüsha olarak kaleme alınan ve müstensihler tarafından çoğaltılan fakat yeteri kadar nüshası olmadığı için herkesin sahip olamadığı birçok eser, baskı teknolojisi sayesinde birden fazla okuyucuyla buluşma imkânı elde eder. Makineleşme sayesinde ortaya çıkan bazı toplumsal gelişmeler, [ekonomik büyüme, zenginleşme, kentleşme ve giderek refahı yükselen bir orta sınıf, temsili politik sistem ya da başka bir deyişle demokrasinin gelişmesi gibi etkenler], sanatın kütselleşmesinin yanında, küreselleşmesine de katkıda bulunmuştur.

Hayatı kolaylaştırdığı düşünülen makinenin, pozitif olduğu kadar negatif yönü veya yönleri de olabilir. Çünkü makine, insanın, insan üzerinde egemen olma arzusunun da bir aracıdır. Makineye sahip olan birey, daha kolay üretim, daha kolay kazanma ve daha kolay ulaşım imkânına sahip olacağı için diğer insanlardan daha üstün konumda olacaktır. Daha kolay bir ifadeyle bu durum; insanın, başka insanı ezmesi, onun üzerinde baskı kurmasına da imkân sağlar. Bu ve benzeri pozitif ve negatif durumlardan dolayı makine, insanın amacına ulaşması için araç olarak da kullanılabilir.

Makine, toplumu meydana getiren insanın hayatına girince hemen peşi sıra, kapitalizm ve emperyalizm gibi unsurları da getirir.² Makine vasıtasıyla kapitalizmin toplum

² Makinenin, Makineleşmenin Kapitalizme ve Emperyalizme Kapı Açması:

Makineleşmek veya makinenin hayata müdahil olması beraberinde, çalışan kesimin sorunlarını da getirmektedir. Çünkü ekonomik hayata olduğu kadar sosyal hayata da etkisi olan makine, insanın hayat tarzını da etkilemektedir. Özellikle köyden kente gelerek kenar mahallede şehir hayatına merhaba diyen insanları en çok ilgilendiren unsurdur makine. Göç ederek gelen bu insanların en çok iş sahibi olduğu yerler, makinenin ana unsur olarak yer aldığı fabrikalardır. Özellikle Orhan Kemal gibi birçok kalem ehlinin eserinin merkezinde yer alan bu üretim tesisleri, dolaylı olarak bir ayakta kalma merkezidirler. Burada ekme parası peşinde koşan bu insanlar, varlık ile yokluk arasında bir hayat yaşarlar. Hele tarımın giderek arka planda kaldığı veya köyde yaşamakta olan yeni neslin çiftçilik yapmak istememesi, şehirde yer alan bu fabrikalara olan ilgiyi arttırmıştır. Yalnız "az insan çok üretim" felsefenin temel taşı olan bu fabrikalar, bir nevi işçi kesimini daha çok çalıştırarak ve az ödeme yaparak bir nevi sömürmektedir. Kapitalizm ile başlayan bu insan-işçi sömürsü, devamında kapitalizmin bir üst basamağı olan emperyalizmin ülkeye gelmesine davetiye

hayatına girmesiyle birlikte kaybeden taraflardan birisi emekçi kesim olur. Bunun sebebi de emekçilerin, kapitalist dönüşüm ve değişimin en ağır sömürsüyle karşılaşmış olmalarıdır. Ayrıca makineleşme, emekçi kesimin özgürleşme misyonuna da engel olmuştur. Çünkü makine, küçük insanın hayatta kalması için ihtiyacı olan “çalışma” gereksinimini en aza indiren unsurların başında gelir. Farklı bir bakış açısıyla üretimi arttıran makine ne kadar çok olursa, küçük insanların meydana getirdiği “işçi sınıfına” olan ihtiyacı da o kadar az olur.

Bu kapitalist dönüşüm bir dünya sistemi haline gelirken, küçük insanların-işçi sınıfının meydana getirdiği büyük insan yığınları sadece olağanüstü baskılara hedef olmakla kalmamış, büyük acılar yaşamış hatta yaşamaya da devam etmektedirler. Kapitalist ve kapitalizmin bir basamak sonrası olan emperyalist dönüşüm, sadece ekonomik bir değişim olmamakla beraber aynı zamanda bir yaşam şekli değişimidir. Yapısı gereği kapitalizm, bir olaya veya duruma birçok farklı açıdan bakabilmektedir. Bir sömürü sistemi olduğu için kapitalizm, sömürdüğü insanların aynı zamanda çalıştıkları fabrikalarda ürettikleri malların da müşterileri olmalarını ister. Hatta bunu planlar ve uygulamaya da geçirir. Çünkü bir işçi, fabrikada üretimine katkıda bulunduğu malı almazsa, büyüyen üretimin malını alacak pazar sorunu ortaya çıkacaktır. Bunun ortaya çıkmaması için kapitalizm veya emperyalizm, fabrikada çalışan işçinin ürettiği malı satın alması için sadece reklam vasıtasıyla o mamulü özendirmekle kalmaz. Devamında ise o malı imal eden işçinin reklamdan dolayı kendisinin veya ailesinin ürettiği ürünü alması için kapitalizmin kalesi olan bankalar vasıtasıyla aynı işçiye kredi de veririr. Kısacası işçinin ürettiği malı almak yerine parka, oyun salonuna, meyhaneye gitmesi izin vermez. Tam tersine emekçinin daha fazla çalışmasını, ikinci iş yapmasını teşvik ederek mutlaka ürettiği malı almasını hedefler. Netice olarak muhtelif medya unsurlarıyla halkın bu ürünleri satın almasını sağlayarak, kapitalizmin son merhalesi olan “sermaye birikimine” yol açar.³ Özetle makinenin peşi sıra hayata müdahil olan kapitalizmin olmazsa olmazı olan kâr hırsı, yıkıcı bir sömürüdür.

Az önce makinenin, üretim biçimi ya da toplumdaki sınıf kompozisyonu türünden alanlarda gerçekleşecek değişime vasita olduğu için toplumu değiştiren bir unsur olduğu ifade edilmişti. Çünkü makinenin peşi sıra gelen sahip olma-sömürü sisteminin devamı, kültürel değişimdir. Bu kültürel değişim ise makinenin beraberinde getirdiği seri üretim ile elde edilen ürünlerden olan televizyon, bilgisayar, cep telefonu vb. vasıtasıyla gerçekleşir. Makineleşmenin ve seri üretimin peşi sıra geldiği düşünülen teknoloji çağı, insan ve toplum yaşamı için baş döndürücü bir hızla devam etmektedir. Bundan dolayı toplum hayatı her yönüyle değişime uğradığı için bir önceki toplumsal durum ile ilgili bilgiler yetersiz kalmaya başlamıştır. Makine ve seri üretim ile ilk basamağı atlamış olan endüstriyel üretim, sanayi ötesi toplumun da temeli olmuştur.⁴

İncelemenin konusu olan “köy veya tarım hayatına etkisi” açısından bakıldığında makine, köy hayatını da değiştiren bir unsur olmuştur. Çünkü yıllarca makineden uzak bir hayat yaşamış olan köy halkı, bütün işlerini atalarından öğrendiği şekilde yapmaktadır. Fakat ilerleyen zaman diliminde makinenin köy hayatına girmesiyle birlikte köyde yaşayan insanların hayatı da aynen şehirde yaşayan insanların hayatı gibi önce kolaylaşmaya, devamında da değişmeye başlar. Bu değişim sürecinde en önemli faktör de makinenin; önce insan gücünün yanında daha sonra tamamen insan gücünün yerini almasıdır. Özellikle Çukurova gibi insan gücüne dayalı bir sistemin ağırlıklı olduğu yerde -ki bundan dolayı çok göç alan bir yerdir- makine, önce insanın yanı başında daha sonra onun yerini alınca durum hızla değişir. Bir tarlada birçok işçinin yaptığı sürme, gübreleme, sulama ve toplama işinin yükünü azaltan makine, ilk başlarda hoş karşılanır. Fakat ilerleyen yıllarda makine, aynı tarlada birçok emekçinin yaptığı işi neredeyse tek başına yapmaya başlayınca işçiler huzursuz olmaya başlar. Bu huzursuzluk, iç göç ile

çıkartmıştır. Dolayısıyla insan sömürsü üzerine bina edilmiş olan kapitalizm ile emperyalizmin, bir ülkeye gelmesinde en önemli faktör hiç şüphesiz makineleşmektir.

³ Üretim modunun ve üretim ilişkilerinin iktidar süreçleri üzerinde, en azından şu ya da bu ölçüde hâlâ etkisi vardır; bunu ampirik olarak temellendirmem mümkündür (Şaylan, 2009: 3016).

⁴ Sanayi ötesi toplumun en büyük özelliklerinden birisi de her türlü kültüre açık olmasıdır. Kültür değişmesi ile gelen bu hayat tarzının temelinde -az önce de ifade dildiği gibi- makineleşme yatmaktadır. Çünkü makineleşmek bir nevi teknolojik determinizmdir.

oraya çalışmak için gelenlerle birlikte Çukurova'da ikâmet edenleri de rahatsız eder. İşçi, emekçi makineden rahatsız olurken ağa ise bu durumdan son derece memnundur. Çünkü toprağın sahibi olan ağa, birçok işçiye verdiği yevmiyenin çok çok altında bir rakama aynı işi, hem daha çabuk hem daha kusursuz olarak yaptırmaya başlar. Çukurova gibi tarıma dayalı yerlerde kullanılan ilk tarım makinesinin traktör olduğu düşünülse de tarım ürünlerini işleyen –çırçır fabrikası gibi- yerlerde de muhtelif makineler kullanılmaya başlanmıştır.⁵ Traktör ve çırçır gibi muhtelif makineler tarım hayatına müdahil olunca işçi sayısı ile birlikte üretim ve maliyet de epey azalır. Bu durum, Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Fakir Baykurt ve Talip Apaydın gibi yazarlara konu olur.⁶

Makineyle birlikte toplum hayatında “tabakalaşma” da ortaya çıkmaya başlar. Onun hayata müdahil olmasıyla birlikte daha az maliyetle para kazanmaya başlayanlar olduğu gibi onun sayesinde emek gücü azalığı için işsiz kalanlar da olur. Makine beraberinde modern getirenken klasik yaşam tarzını da kökünden yıkmaya başlar. Tabi bu yıkım herkes için geçerli değildir. Emekçi kesim zaten garibandır onun hayatında değişen şeyler; gelirindeki azalma ile birlikte daha çok çalışmak zorunda olması ve yaşam standardının hızla düşmesidir.

Nazım Hikmet, Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Talip Apaydın vb. kalem ehlinin muhtelif eserleriyle ifade etmeye çalıştıkları bu makineleşmenin getirdiği sosyal ve ekonomik hayattaki değişim, hiç ara vermeden hem de bütün olanlarda olağanca hızıyla devam etmektedir.

Sanat Ne İçindir? Sanat Sanat İçin mi? Sanat Toplum İçin mi?

Sanatın ne için yapıldığı, yıllardır devam eden önemli bir tartışma konudur. Çünkü “sanatın ne için olduğu veya sanatın ne için yapıldığı düşüncesi” insanoğlunu derinden etkilemektedir. Bu etkilenme sadece o sanatı yapan sanat ehlini değil, o sanatı takip eden bireyi de tesiri altına almaktadır. Bu konuyla ilgili olarak yıllardır farklı iki görüş vardır. Bunlardan ilki; “sanat halk için” ; ikincisi ise “sanat sanat için” yapılıdır.

Bazı edebiyatçılara göre “sanat toplum için”dir bazılarına göre ise “sanat sanat için”dir. Yani kısaca var olan iki görüşe göre sanat ya halk için, halkı aydınlatmak için yapılır ya da halkı aydınlatmak sanatın görevi değildir bundan dolayı sanat “sadece sanat” olarak icra edilir. Bu konuda önemli olan tartışmalardan birisi Kandisky ile konstrüktivistler arasında olmuştur:

“Bilindiği gibi konstrüktivistler sanatın topluma yönelik olması gerektiği görüşünü savunmaktadırlar. Topluma yönelik olmak ise bu grup tarafından Ekim Devrimi’nden ve bu devrimle beraber gelen yeni düzenden yana olmayı gerektirir biçimde yorumlanmaktadır. Bu durumda sanatçı, bütün yaratıcı yeteneğini devrimi anlatmak ve onun propagandasını yapmaya yönelik olarak kullanılmak durumundadır. Bu, konstrüktivistlere göre sanatçının misyonudur. Modern resmin büyük ustalarından Kandisky ise bu tezleri, yani sanatçının işlevini, sanatın anlamını ve sanatçının misyonu gibi konuları tartışıp konstrüktivistlerin görüşlerini sorgulamıştır. 1920’li

⁵ Talip Apaydın’ın Sarı Traktör isimli yapıtı bu duruma güzel bir örnek teşkil eder. Bu ikili arasında bir fark vardır. Traktör, köyde karşımıza çıkarken çırçır makinesi şehirlerdeki fabrikalarda karşımıza çıkmaktadır. Tarım alanında görülen bir diğer makine, çırçır makinesidir. Çırçır fabrikası olmadan önce aynı işi her vardiyada 100-200 kişi yaparken, makinenin gelmesiyle birlikte işin boyutu değişmeye başlar.

⁶ Orhan Kemal’in Baba Evi romanındaki merkezi roman kahramanının makine ve insan ilişkisine dair düşünceleri şöyledir:

“Sabahları, herkesten evvel geldiğim sıralar, Elham, Kulhüvallahı okur, üflerdim. Fakat kolun demir ve tahta sessizliği fevkalade bir ciddilik içinde, tahtasını demirine bağlayan uçtaki tek somunuyla bana ters ters bakar, dualarına filan boş verirdi. Zaten şuna dikkat ediyordum ki, makinelerin bulunduğu yerde dualar pek zavallı kalıyordu. Muazzam volanların ve iniltili dev makinelerin santral dairesinde Allah, çiviye takılmış bir tülbent kadar aciz ve zavallı geliyordu bana. Makinede Allah’a isyan ediş, mazeret tanımayan, affetmeyen, miskinliği parçalayan sistemli bir hırs görüyordum. Onda hiçbir duanın stop ettiremeyeceği bir kudret vardı. Bu kudret beni ürkek bir hayranlığa götürüyordu. Makineyi seviyordum. Makine, insan kolunun gelişmesi, insanın en namuslu dostu, yardımcısı, kölesiydi ama makineden gene de korkuyordum.” (Kemal, 2020: 46).

yılların önemli olaylarından biri olan bu tartışmalarda Kandisky, sanatçıların sanatçı olmayanlara göre kat kat daha fazla sorumluluk taşıdığını ileri sürmektedir. Sanatçı, birinci olarak yaratıcı yeteneğini mutlak ortaya çıkarmalıdır. İkinci olarak, sanatçının da her insan gibi duyu ve düşünce oluşumlarından meydana gelen bir çevresel ağ içinde olduğu unutulmamalıdır. Üçüncü olarak sanatçı, içinde bulunduğu evrensel ağı ya da atmosferi yaratıcı özelliğinin materyali olarak kullanmak durumundadır. Görüldüğü gibi 'sanat sanat içindir' tezinin öncüsü ve yaratıcısı sayılan Kandisky için de misyon düşüncesi geçerlidir. O'na göre önemli olan nokta bu misyon düşüncesi ile yaratıcı özelliğin bağdaştırılmasıdır. Bu ise ancak sınırsız bir özgürlük içinde gerçekleştirilebilecektir. Kandisky için de sanatçının bir misyonu vardır ama sanatçının misyonunu diğer misyonlardan ayıran özellik sınırsız özgürlük gereksinmesidir; aksi takdirde öznel olan yani sanatçı bireye ait bir doğal özellik, yaratıcılık ve öznel yetenek kendini gösteremeyecektir" (Şaylan, 2009:105).

Makine ile hayatımıza giren modernist sanat anlayışı bile "sanatın halk için" olması görüşünü benimsemiş durumdadır. Bu anlayışın egemen olduğu çağ, büyük sosyo-politik dönüşümlerin yaşandığı dönemdir ve bu dönüşümler kaçınılmaz bir biçimde kültürü, insanların tutum ve davranışlarını derinden etkilemiştir. Modernist sanat, bir bakıma bütün bu hızlı, dinamik oluşumların ve sözü edilen etkileşimlerin yansıması olarak görülebilmektedir. Buharın makineye uygulanmasıyla birlikte ortaya çıkan tarih olan 1830'lardan 1970'lere kadar süren dönemde egemen gözükten modern sanat felsefesini ve sitilini kısaca, içinde yaşanan çağın sorunlar ve koşullar ile ilgili yeni deneyimler üzerine odaklanmak şeklinde tanımlamak mümkündür. Bu düşüncede olanlardan (yani sanatın halk için) biri de Andy Warhol'dur. Warhol'a göre sanatın misyonunun olması anlamsızdır. Sanatın temel işlevi hayatın yansıması olmalıdır. Az önce de ifade edildiği gibi burada ele alınan metinleri kaleme alan eser sahipleri sanatın, hayatı yansıması gerektiği görüşünü benimsediklerinden dolayı sanatın "halk için" olması gerektiğini düşünen kişilerdir.

Bu çalışmada eserleri incelenen kalem ehli ise bu konuda ilk görüş olan "sanatın halk için yapılması" anlayışını benimsemişlerdir. Hem Nazım Hikmet hem de Talip Apaydın, gerek sahip oldukları dünya görüşü gerekse aldıkları eğitim ve benimsedikleri hayat şartları sebebiyle toplumsal yönü ağır basan kalem sahipleridir. Toplumcu-gerçekçi sanat anlayışına sahip oldukları için "sanatın halk için" yapılmasını düşünen edebiyatçılardır.

Değişen Dünya Şartlarının veya Makinenin Edebiyata Yansıması

Hayatın değişmesiyle birlikte, sosyal ve ekonomik konular da edebiyata malzeme olmaya başlar. 1830'lu yıllarda buharın makineye uyarlanmasıyla birlikte nasıl ki "İpek Yolu" yerini "Baharat Yolu"na bıraktıysa makineleşmenin peşi sıra gelen modernizm ile birlikte başlayan değişme de edebiyat dünyasında etkisini ve karşılığını bulmuştur. Batı edebiyatındaki kadar olmasa da makineleşmeyle, kapitalizmle, modernizmle bağlantılı olan birçok farklı konu, edebiyatımızda boy göstermeye başlar. Akademisyen ve edebiyat bilimcisi Mehmet Kaplan'a göre de makinenin / kapitalin / modernizmin edebiyata aksinin bir göstergesi olarak insan; makinenin nizamına uymuş / uydurulmuş dolayısıyla makineleşmiştir (Kaplan, 1973: 350).⁷

Makine kavramının, modernizm ile birlikte pek çok alanda kendisini gösterdiği gibi sanat ve edebiyat alanında da varlığını hissettirdiği ifade edilmişti. Nazım Hikmet, Yaşar Kemal, Fakir Baykurt, Talip Apaydın, Orhan Kemal gibi birçok edebiyatçı, kaleme aldıkları metinlerde makineyi temsil eden birçok imgeyi kullanmaya başlamışlardır. Gencay Şaylan, birkaç edebiyatçıyı örnek göstererek farklı bir bakış açısıyla bu duruma, şöyle bir gönderme yapar:

⁷ Mehmet Öz, "Mehmet Kaplan'ın Nazım Hikmet'in 'Makinalaşmak' Şiiri Tahliline Dekonstrüktif Bir Yaklaşım", isimli yazısıyla Kaplan'ın bu düşüncelerini eleştirir. Mehmet Öz, Mehmet Kaplan'ı Cumhuriyet Devri Türk Şiiri (1973) kitabında yayımlanan Makinalaşmak şiirini yaptığı tahlilden dolayı eleştirmektedir. Fakat Mehmet Öz'ün bahsettiği gibi Kaplan'ın Nazım Hikmet'e karşı negatif bir tavır takınmasında kendisinin ve çevresindekilerin yaşamış olduklarının payı olabilir.

"Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, Nazım'ın adını değiştirdiğini öğrendiği zaman, yüzünün birdenbire nasıl karardığını, adeta çöktüğünü hiç unutamam" (Kaplan, 1973: 346).

“Modern sanat anlayış ve estetiği açısından bir diğer önemli etkilenme süreci sanayi devrimi ile beraber ortaya çıkan yeni uygarlık ve ilerleme (progress) ideolojisi olmuştur. Yeni uygarlıkta teknoloji, çok önemli ve belirleyici bir rol oynamaktadır. Çünkü 20. yüzyıl içinde bilim ve ona bağlı olarak teknoloji baş döndürücü bir hızla gelişmiştir. Teknolojik gelişme, makinenin yaşamdaki ağırlığının giderek artması demektir ve bu olgu sanat evrenini de etkilemiştir. Bir kısım sanatçılar teknolojik gelişmeye ve makineleşmeye son derece olumlu bir çerçevede yaklaşırken, D. H. Lawrence örneğinde olduğu gibi bir kısım sanatçılar da karşıt ve eleştirel bir tavır almışlardır. Örneğin modernist sanat okullarından biri olan Fütürizm (gelecekçilik), bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeye bağlı olarak geleceğin tasarımlanması üzerinde durmakta ve bunun sanatın ana alanı olması gerektiğini öne sürmektedir. Fütürist sanat yaklaşımı, doğal olarak bilim ve teknoloji temelinde kusursuz bir gelecek tasarımlarken mevcut duruma karşı keskin bir eleştirel tavır almakta ve içinde yaşanan durumun bütün yönleri ile yıkılması gerektiğinden söz etmektedir. Türkçenin büyük ustası Nazım Hikmet’in şiirlerinde de teknolojik gelişmeye ve makine uygarlığına duyulan güven ve hayranlık dile getirilmektedir.

Nazım, Marinetti, Mayakovski gibi sanatçılar, sanat anlayışlarında teknolojiye ağırlıklı ve olumlu bir yer vermişlerdir. Onlara göre sürekli ilerleme ve böylece gelecekte mutlu ve sorunsuz topluma ulaşma ancak bilim ve teknolojinin gelişmesi ile mümkün olabilecektir. Amerikalı ünlü şair Ezra Pound’un da makine uygarlığından etkilenerek dili mükemmel bir makine gibi kullanmaya yöneldiği söylenebilmektedir. Buna göre makineler nasıl insan doğasının kör güçlerine egemen olmaktan büyük olanaklar sağlıyorsa dilin mükemmel bir makine gibi kullanılması insanın sorunlarının aşılmasında önemli bir rol oynayabilecektir. Buna karşılık, teknoloji ve makine uygarlığına olumsuz gözle bakan modern sanatçılardan da söz edilmektedir. Örneğin Şarlot’un (Charles Chaplin) bütün zamanların en iyi filmlerinden biri olan Modern Zamanlar yapıtı, makine uygarlığının insan üzerindeki yabancılaştırıcı etkisini harikulade bir biçimde işlemektedir” (Şaylan, 2009: 100).

Nazım Hikmet Ran: Makinalaşmak

Makinalaşmak

Trrrrum,

trrrrum,

trrrrum!

trak tiki tak!

Makinalaşmak

istiyorum!

Beynimden, etimden, iskeletimden

geliyor bu!

Her dinamoyu

altıma almak için

çıldırıyorum!

Tükürüklü dilim bakır telleri yalıyor,

damarlarımda kovalıyor

otodirezinler lokomotifleri!

Trrrrum,

trrrrum,

trrrrum!

trak tiki tak!

Makinalaşmak

istiyorum!

Mutlak buna bir çare bulacağım

ve ben ancak bahtiyar olacağım

karnıma bir türbin oturtup
kuyruğuma çift uskuru taktığım gün!

Trrrrum,
trrrrum,
trrrrum!
trak tiki tak!
Makinalaşmak
istiyorum!

Nâzım Hikmet RAN-1923 (Kaplan, 1973: 343).

Makinalaşmak, Nazım Hikmet'in sanayi toplumuna yönelik tek şiiridir. Kırık mısra düzeni ile serbest vezin tercih edilerek yazılmıştır. Ayrıca şiirin şekli, kendisini makineye uyduran ve makineleşen insanın ne hale gelebileceği hakkında da fikir verebilir:

“İnsanların devlet ve fabrika nizamına köle olmadığı rejimlerde –komünistler buna kapitalist rejim adını verirler- makinelerin sık sık durduğu görülür” (Kaplan, 1973: 348).⁸

Diğer pek çok şiiri gibi sosyal içeriklidir. Bu şiir beklenildiğinden fazla bir ilgi görür. Mehmet Kaplan, Nazım Hikmet'in Makineleşmek şiirine bu kadar ilgi gösterilmesini ise “Tanzimat'tan bugüne kadar Türkiye'de batının en manasız şeylerine karşı duyulan hayranlığın, onun gerçekten temel unsurlarından biri olan makinaya karşı da duyulmasına hiç şaşmamak lazımdır” sözleriyle açıklar (Kaplan, 1973: 350).⁹

Turgay Fişekçi, Nazım Hikmet'in bu şiirini ve bu şiir ile başlayan onun şairliğindeki değişimi şu cümleler ile ifade ediyor:

“Moskova'da geçirdiği yıllar, Nazım Hikmet ve şiiri için tam bir devrim yılları oldu. Şiire Mayakovski'nin öncülük ettiği Fütürizm ile Konstrüktivizm akımları, tiyatrodaki Stanislavki ve Meyerhold'un gerçekleştirdiği devrimler, öğrenim gördüğü Doğu Halkları Komünist Üniversitesi'ndeki (KUTV) yeni bir dünya görüşünü derinliğine öğrenip kavraması, şiir anlayışını tümüyle alt üst etti. Hem yenilikçi biçim arayışlarına yöneldi, hem de yeni içerikleri şiire taşıdı:

Akın var

güneşe akın!

Güneşi zapt edeceğiz

güneşin zaptı yakın

1929'da Türkiye'ye döndüğünde yayımlanan ilk şiir kitabı 835 Satır'ı oluşturan, aralarında Makinalaşmak, Salkımsöğüt, Bahri Hazer'in de olduğu bu tür şiirler, Türk şiirinde yeni bir dönemin başlangıcını oluşturuyordu” (Fişekçi, 2002: 4).¹⁰

Kısacası şiir, “sanatın toplum için olması” gerektiği anlayışına uygun olarak kaleme alınmıştır. Bir ülkenin kalkınması için makineleşmek önemlidir. Fakat Cemal Süreyya

⁸ Kaplan hoca daha da ileri giderek Nazım Hikmet'in “emirlere makine gibi uyması”nı; mazisini unutmamasına, şahsiyetinin değiştirmesine, kahraman olmak istemesine, düşmanlarından intikam almak arzusuyla hareket etmesine bağlar (Kaplan, 1973: 355).

⁹ Mehmet Kaplan, Nazım Hikmet'in makineye, “Anadolu'nun sefalet manzaralarını yakından görmüş ve onlar karşısında duyduğu büyük ıstırapla makineye ve makineleşmeye yegâne kurtuluş vasıtası nazarıyla” baktığı için bu manzumeyi kaleme aldığını düşünmektedir. (Kaplan, 1973: 350).

¹⁰ “834 Satır-1929; Bu kitaptaki şiirleriyle Nazım Hikmet, geleneksel tarzda yazdığı şiir biçimlerinden, şiir konularından kurtulur. Kendi şiir çizgisini büyük bir yenilikle kurmaya başlar. Zaten bu kitaptaki şiirler dergilerde yayımlanmaya başladıkları günden başlayarak seven sevmeyen pek çok şair tarafından devrim diye nitelenir... Makinalaşmak şiiri, ilkel bir tarım toplumunun bireyi olan şair; sanayileşmeyi, makinelerle yapılan üretimi istemekte, bunun özlemini dile getirmektedir”. (Karakuş, 2002: 34).

eleştirir Nazım Hikmet'i ve Makinalaşmak şiirini. Hatta Nazım Hikmet'in en kötü şiiri olarak niteler. Mehmet Kaplan ise Nazım'ın bu şiirini, şâirini anlamak için bir "anahtar" olarak görür:

"Makinalaşmak şiiri Nazım'ın hayata bakış tarzını, mizacını, üslup ve teknik hususiyetlerini aydınlatmak için bir anahtar vazifesi görebilir. Zira onun şiir dünyasında makine, merkezi bir yer tutar. Burada şâirin kendi Ben'i ile makine arasında çok sıkı bir münasebet kurması, makinalaşmayı bir ihtiras haline getirmesi hem sosyal, hem de psikolojik bakımdan derin bir mânâ taşır. Aynı şiirin başka bir meziyeti, Nazım Hikmet'in teknik ve üslubuna hâkim olan başlıca özellikleri de kuvvetli bir şekilde ortaya koymasındır. Şiirde en mühim olan nokta, muhteva ile üslup arasındaki uygunluktur. Nazım, Makinalaşmak şiirinde sadece bir fikri, bir duyuş tarzını ifade etmekle kalmıyor, şiirin şekil ve üslubu ile makineyi ve makineleşme ihtiyacını kuvvetli bir şekilde hissettiriyor. Bunu yaparken de şâirin tatbik ettiği metod bir hayli basittir: Dil vasıtasıyla makine seslerini taklit. Nazım diğer şiirlerinde de bu usulü bol bol kullanmıştır. Ses taklidi, hareket taklidi onun şiirlerinin başlıca hususiyetlerindedir" (Kaplan, 1973: 347).

Nazım Hikmet, tarım işçisini, sanayi işçisini kısaca sömürüleni ele alan şiirler yazıyor. Hatta makineyi insan emrine veren bu manzume, şâirin başına dert olur. Her ne kadar birçok edebiyat araştırmacısı veya akademisyen bu şiirin daha çok Fütürist özellikleri üzerinde dursa da aslında farklı bir durumu daha vardır.¹¹ O da ilk defa yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişmesi için makineye olan ihtiyaçtan bahsetmesidir. Bir nevi sanatın her dalına, makine, hız ve dinamizm sokmak ister. Bu manzumede bir bakıma makineye olan hayranlığın türküsünü söyler. Belki de Nazım Hikmet, Anadolu'daki sefâleti görmüş olduğu için makineleşmeyi Anadolu'nun bir çıkış yolu olarak tasarlamış ve bu manzumeyi kaleme almış olabilir. Mehmet Kaplan da Nazım Hikmet'in bu şiiri kaleme almasına şöyle bir yorum getirir:

"İnsanlık makine sayesinde refah ve saadete ulaşabilir. Modern çağ makine çağıdır vs. Nazım'ın eserlerinde bu fikirleri ifade eden bir yüğün mısra vardır... Şâirin gençlik yıllarında yaptığı seyahatlerde Anadolu'nun sefâlet manzaralarını yakından görmüş ve onlar karşısında duyduğu büyük ıstırapla makineye ve makineleşmeye yegane kurtuluş vasıtası nazarıyla bakmış olmasıdır" (Kaplan, 1973: 350).¹²

¹¹ Cumhuriyet'in ilan edildiği 1923 yılında kaleme alınan şiir, Rusya'da Fütürist akımın en güçlü olduğu zamanda yayımlanır. İtalya'da Filippo Tommaso Marinetti'nin de bu akımda rolü büyüktür. Nazım Hikmet, şekil olarak Mayakovski'den etkilendiği için "kesik dizeler" kullanır. Mayakozski'deki gibi halkı eğitmek amacı Nazım Hikmet'te de vardır. Özgün bir dil kullanmaya çalışır ama dili gayet sadedir. Neredeyse konuşma diline yakındır ama trrrrum, trak tiki tak! gibi anlamı olmayan kelimelerde kullanır.

¹² Nazım Hikmet'in "Yalnayak" gibi muhtelif şiirlerinde de Anadolu, toprak, çiftçiler, yoksulluk gibi birçok imgeye rastlanır:

*"Omuz yamçısız
Bilek kamçısız
atsız, arabasız
Jandarmasız
Ayı ini köyler
Balçık kasabalar
Kel dağlar aşık
İşte biz o diyarı böyle dolaştık!
Hasta öküzlerin
Yaşlı gözlerinde
Dinledik taşlı tarlaların sesini
Gördük ki vermiyor
Toprak altın başaklı nefesini
Kara
Sapanlara
...
Dağların tarlaların özlediği,
Arzulu bir kadın gibi şehvetle gözlediği
Her tırnağında 100 manda kuvveti*

Aynı Mehmet Kaplan, şiirdeki dil, üslup ve anlatım şekli kadar makine imgesi üzerinde de durur:

“Makinalaşmak şiirinde tekrarlanan sesler, makinanın madde ve hareketine uygun olarak sert, katı ve monotondur. Şâir taklidi en aşırıya götürmek suretiyle, manası olmayan, tamamıyla mekanik seslerden ibaret kelimeleri kullanıyor:

*Trrrrum,
trrrrum,
trrrrum!
trak tiki tak!*

Burada bir insanın sesi değil, makina sesi bahis konusudur. Şiire havasını veren, şairin duygu ve düşüncesini tayin eden, bu gayri beşeri mekanik sestir.

Diğer mısralarda kelimelerden çoğu aynı sese uydurulmak için seçilmişlerdir. Başlarında, sonlarında veya içlerinde r, k, t konsonantlarını ihtiva eden kelimeler şiirin dokusunu vücuda getiriyor:

Tükürüklü dilim bakır telleri yalıyor

Damarlarımda kovalıyor

Oto direzinler lokomotifleri

Karnuma bir turbin oturup

Kuyruğuma çift uskumru taktığım gün

Mısralarında k, r, t konsonları büyük bir kesâfet teşkil ediyor. Yalnız şiirde bu sesler gelişigüzel sıralanmamıştır. Kendilerine has ritim şemaları vardır. Arka arkaya üç kere tekrarlanan trrrrum’dan sonra farklı bir ses işitiyoruz: trak tiki tak. Burada mekanik sesli üç kelime bir mısrada toplanmıştır. Kendi içinde bir ritmi ihtiva eden bu mısra grubu, şiirin başında, ortasında ve sonunda üç kere tekrarlanmak suretiyle bütün şiirin yapısını tayin ediyor. Araya giren iki parçada şairin kendisi konuşuyor. Şiir makine sesi ile insan sesinin basit fakat çok kuvvetli bir şekilde birbirine uydurulması esasına dayanıyor. Hâkim olan makinanın sesidir. Şairin duygu ve düşüncesiyle beraber sesi de makinanın sesine ve ritmine uymuştur” (Kaplan, 1973: 347).¹³

Şiir, makine ile insan sesini birbirine uydurmak amacıyla kaleme alınmıştır ama burada hâkim olan insan sesinden ziyade makine sesidir. Bundan dolayı bu manzumeye hâkim olan ses, insan sesi değil makinenin sesidir. Şiirde, şairin ideolojisi veya hayat felsefesi de veriliyor:

“Şâir, ‘trrrrum, trrrrum, trak tiki tak’ gibi ses taklitleriyle ‘makinalaşmak arzusunu’ hissettirir. Yine metinde yer alan ‘dinamo, bakır tel, oto-direzin, lokomotif, türbin’ vb. teknik terimlerle de makineleşmeye olan arzusunu açıkça ifade etmek ister. Sanayi Devrimi’ne dair kelimeleri kullanır. Bu ve benzeri teknik veya teknolojik terim ve kelimeler sayesinde makineleşmenin önemini hissettirir. Yine şâir bu manzumesinde, fütürizmin gelecek hayalini ‘karnuma bir türbin oturup / kuyruğuma çift uskuru taktığım gün!’ mısralarıyla yansıtır. Bu mısralar vasıtasıyla sadece fütürist düşünceyi değil, insan hayatındaki sürekli değişimin sanata olan yansımalarını da

Demirleşen
ve su çalkalar gibi toprağı eşen
ruhu buhar
makinalar

...

Köylünün toprağa hasreti var,
Toprağın hasreti
makinalar” (Kaplan, 1973: 351).

¹³ Nazım Hikmet’in “Benerci kendini niçin öldürdü” şiirinde de makine kavramına, makineye ait parçalar bulunmaktadır:

“Akimülatör, dinamo, motör, buhar, benzin” (Kaplan, 1973: 349).

savunur.¹⁴ Şiirde bu ve benzeri seslerin sık tekrarı [trrrrum ve trak tiki tak gibi] rastgele verilmemiştir. Bunun sebebi ise şairin asıl amacının, şiirinde vurgulamak istediği makinalaşmak/makineye dönüşmektir. Bazı araştırmacılar, makine kavramına sıcak bakmaya, makineyi bir ülkenin kurtuluşu olarak görmeye 'materyalist kafa' diye de bakabilmektedirler" (Kaplan, 1973: 350).

Talip Apaydın: Sarı Traktör

Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler grubundan olan Talip Apaydın'ın 1958 yılında yayımlanan Sarı Traktör'ün konusu kısaca şöyledir:

Özler köyünün sakinleri geçimlerini, tarım ile sağlamaktadırlar. Köyün toprağı kıraç ve verimsizdir. İşlemesi zor ve verimsiz tarlalarda çalışanlardan biri de İzzet Ağa'nın oğlu Arif'tir. Çok çalışkan olan Arif, aynı köyden Yakup'un oğlu Ali'den tarla için traktörünü ödünç ister. Ali bunu kabul eder ve traktörü işlerini görmesi için Arif'e verir. Arif de traktöre ve onun çıkardığı sese hayran kalır. Arif, zengin olan babası İzzet Ağa'dan bir traktör almasını ister. Fakat İzzet Ağa oğlu Arif'e traktör almamak için epey direnir. Mide ağrısı çeken İzzet Ağa, traktör konusunda köyün öğretmeni ile görüşür. Bunun üzerine Arif, kasabada yaşayan ve nüfuzu olan Hasan Bey'den babası İzzet Ağa ile traktör alması konusunda konuşmasını ister. Hatta Arif, sırf traktör aşkından dolayı sevgilisi Emine ile evliliğini de erteler. Hasan Bey rica edince İzzet Ağa, öküzlerini satarak Ali'ye traktörü alır. Traktör yurt dışından geldiği ve çok sıra beklendiği için anca kışın köye gelir. Arif traktörü köylülerine gösteremeyeceği için çok üzgündür. Kış mevsimi olduğu için yağın karları temizlemeyi bahane olarak gören Arif, traktörü köylülere göstermek için yoldaki karları temizler. Arif'in bu karları temizlemesi bütün köy halkının dikkatini çektiği gibi çok da komik bulunur.

Sarı Traktör, Talip Apaydın'ın ilk romanıdır.¹⁵ Yazar, diğer romanlarında da köye ve köy hayatına yer vermiştir.¹⁶ Onun en çok okunan romanlarından biri olan bu metin, tarımsal mekanizasyonun köye girişi ile ilgilidir (Yalçın, 2011: 113). Eser, Türk köylüsünün doğasını anlatmada başarılıdır (Kolcu, 2013: 64). Apaydın, başta Sarı Traktör olmak üzere muhtelif eserlerinde, köy halkına ve köy gerçeklerine realist bir gözle bakmıştır:

"Talip Apaydın romanlarında, ele aldığı toplumun uğraşları üzerinde dikkatle durmuştur. Çoğunlukla köy hayatını ve köylüyü anlatan yazar, romanlarında yaptığı gözlemler sayesinde köylüyü ve köylünün sorunlarını gerçekçi bir gözle anlatır. Sarı Traktör'de tarımda ilerleyen teknolojiden faydalanmayı anlatırken; Yarbükü'nde toprak sulamanın sıkıntılarına; su paylaşımındaki zorluklara; Yoz Davar romanında ise yine köylü hayatını ve çobanlığı anlatır. Bu bakımdan sorunları gerçekçi gözle anlatan yazar için parçası olduğu toplumun sıkıntılarına ayna tuttuğunu söyleyebiliriz" (Nurdan, 2020: 317).

Eser, köyde ilk traktör sahibi olan Yakup'un Ali'nin traktörüne hayranlık duyan Arif'in babası Muhtar İzzet Ağa'ya bir traktör aldirtmaya çalışmasını konu edinmektedir.¹⁷ Sarı

¹⁴ Fütürist şairler, makineleşme ve makinelerin bir parçası olan gemi-uçak-tren gibi unsurlara hayranlık duymak onların başat özellikleridir.

¹⁵Talip Apaydın üzerine yapılmış çalışmalardan bazıları:

GÜNAY Güner, "Sarı Traktör Romanı ve Talip Apaydın", Türktarım, 2010, S.195, s.80-82; KAHRAMAN Nazlı, Köy Enstitüsü Mezunu Mahmut Makal, Fakir Baykurt, Talip Apaydın'ın Romanlarında Köyde Eğitim Sorunu, 2010, Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi; ÖZBERK Feyziye, (2012), Ortakçının Oğlu Talip Apaydın, Kaynak Yayınları, İstanbul-2012.

¹⁶ Yarbükü (1959), Emmioğlu (1961), Ortakçılar (1964), Ferhat ile Şirin (1965, halk romanı), Define (1972), Yoz Davar (1973), Toz Duman İçinde (1974), Tütün Yorgunu (1975), Kente İndi İdris (1981), Vatan Dediler (1981), Köylüler (1991).

¹⁷ "Arif: Romanın başlarında 17-18 yaşlarında olan Arif, traktör alma hayalleriyle yaşayan yenilikçi köylünün temsilcisi gibidir. Traktör alabilmek için her şeyi yapabilen, babasını kandırmaya çalışan bir yapıya sahiptir. O, geleneksel tarım karşısında traktör alma mücadelesini veren yenileşmeyi isteyen bir genç delikanlıdır. Bu uğurda babasının hastalığını ve sözlüsü olan Emine'yi bile traktör karşısında adeta daha değersiz görür. Traktör, Arif için bir merkez halindedir. Bu nedenle gözü hiçbir şey görmeyecek kadar kararmış ve hırçınlaşmıştır... Arif, evin en büyük oğludur ve çiftçilikle

Traktör romanında olaylar genel olarak Eskişehir civarındaki Özeler köyünde geçmektedir. Talip Apaydın'ın toplumcu gerçekçi bir dille aktardığı, sosyal ve ekonomik problemlerin ön plana çıktığı bu eserde, köylünün makineleşme isteği konu edilmiştir. Sarı Traktör romanında tarımda makineleşmenin önemiyle beraber Arif isimindeki bir gencin traktör tutkusundan bahsedilir. Bu yönüyle Sarı Traktör, Recaizade Mahmut Ekrem'in Araba Sevdası (1898), Latife Tekin'in Buzdan Kılıçlar romanlarını ve Aziz Nesin'in Medeniyetin Yedek Parçası adlı öyküsünü anımsatır.¹⁸ Arif'in bazı yönlerden Araba Sevdası'ndaki Bihruz'la bazen Buzdan Kılıçlar romanındaki Halilhan'la bazen de Medeniyetin Yedek Parçası'ndaki Hamit Ağa'nın oğluyula benzer yönleri bulunmaktadır. Talip Apaydın, Sarı Traktör'de, tarımda makineleşmenin önemini ve romanın leitmotivi ve adeta fetiş nesnesi olan traktörün köylünün işini kolaylaştıracağı anlatılmaktadır. Apaydın'ın traktörün faydasına inandığı ve köye girmesini istediği, eski üretim biçimlerini ayrıntılarıyla anlattığı görülür (Naci, 2009: 441). Yazar, tarımdaki ilkel yöntemlerin köylüyü çokça yıpratıldığını, makineli tarımın köylüyü rahatlatacağını savunur. (Karabulut ve Yücekaya, 2020: 25).

Sarı Traktör'de öne çıkan izlek, traktör tutkusudur. Yazarın, makineyi köye getirme arzusu için bu romanı kaleme aldığı söylenebilir. Eserde "Traktöre bağlı bir umut dillendirilmiştir. Toprağı makine ile yenmenin heyecanıdır bu" (Kolcu, 2009: 250). Traktöre olan bu hassasiyet, ona adeta bir insan kimliği kazandırır. Arif, traktörün son derece gerekli bir şey olduğuna inanır. Sarı Traktör, merkezi kahraman konunda olan Arif'in de etkisiyle realist bir şekilde romana yansıtılmıştır. Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu dönemde Türkiye'ye gönderilen Amerikan malı olan ve Atatürk Orman Çiftliği'nde kullanılan Minneapolis Moline marka bir sarı renkli traktör vardır (1955). Romanda bahse konu edilen traktör de budur. Talip Apaydın, Minneapolis Moline marka sarı traktörü, realizmin de etkisiyle birebir bu romana yansıtır.

Merkezi kahraman olan Arif, aynı köyde yaşayan ve arkadaşı olan Ali'nin traktörünü görünce birden düşünceye dalar:

"Arif'in içi bir tuhaf oldu. Hiçbir şey düşünemiyor gibiydi. Kendi harmanlarına döndü. Düvene binip atları yürüttü gene. Şimdi hiç kimildamıyorlar gibi geliyordu ona. Can sıkıcı bir işti bu. Atlarla, öküzlerle düven sürülür de, iş mi ürerdi? İçi usançla dolmuştu sanki. Babasına baktı. Hiçbir şey olmamış gibi kafasını düvene eğmiş, imballı değneği öküzlere uzatıyordu. Arif sıkıntıdan çatlayacak gibiydi. Kendileri varlıklıldılar. Neden traktör alamıyorlardı? Atlarla falan böyle çocuk oyuncağı gibi harman mı sürülürdü?" (Apaydın, 2015: 41).

Traktörün bilinmeyen bir makine olması, onu tanımayan köylülerin kafasında tereddüt uyandırır. Yazar, metinde bu durumu merkezi kahraman Arif'in babası İzzet Ağa üzerinden verir.¹⁹ İzzet Ağa'nın başta traktör almaktan korkmasının diğer yönü de Arif ile

uğraşan babasına köyde yardım etmektedir. Ancak babası ilkel yöntem olan öküzleri traktöre değiştirmekte diretmektedir ve bu yüzden oğluyula aralarında sürekli tartışmalar olmaktadır. Arif ise traktörle işlerin daha kısa sürede yapılacağını ve kendilerine daha çok vakit kalacağını dile getirerek sürekli babasını ikna etmeye çalışan on yedi on sekiz yaşlarında yenileşmeyi ve makineleşmeyi isteyen bir delikanlıdır. Romanın başından sonuna kadar geleneksel yöntemlerle yapılan öküzlerin ve atların artık yerini traktöre bırakması gerektiğini düşünür" (Karabulut ve Yücekaya, 2020: 27).

¹⁸ Eser, adeta bir köylü gencinin araba sevdasını dile getirir:

"Arif, babasının aldığı traktörü büyük bir tutku ile sevmeye başlar ve onu kullanmak ve bütün inceliklerini öğrenmek için gecesini gündüzüne katar. Bu tutku o kadar ileri gitmiştir ki, sözlüsü Emine'yi bile ihmal eder. Arif'in babasını ikna etmiş olması, yeninin değişen ve gelişen dünyada eski karşısındaki zaferini simgelemektedir. Roman daha önce de belirtildiği gibi tarımsal modernizasyonun Anadolu köyündeki yerini, ona karşı gösterilen kuşku ve direnci, yılların alışkanlıklarının değiştirilmesinin güçlüklerini ele alarak işleyen bir roman olarak karşımıza çıkmaktadır" (Yalçın, 2011: 113).

¹⁹ "İzzet Ağa: Arif'in babası olup geleneklerine bağlı yeniliklere kapalı biridir. "Babası köyde varlıklı kişi sayılırdı. Bir zamanlar muhtarlık yaptığı için tanımlayıcı adı 'Muhtar İzzet' kalmıştı. Köylünün çoğu akrabasıydı. Hatırı vardı her yerde. İki yıldır kötü bir mide ağrısı çekiyordu. Ankara'ya gitmişti bunun için. Çok paralar dökmüştü. İzzet, gençlik yıllarında at arabalarıyla, öküzlerle tarlalarda çalışmıştır. Oğlu daha gençtir ve gücü kuvveti de yerindedir. Bundan dolayı İzzet, Arif'in de kendisi gibi çalışarak hayatını sürdürebileceğini düşünür. Oğlunun traktör isteğini gereksiz bulur. İzzet'in

babası arasında var olan kuşak çatışmasını gözler önüne serer. Sarı Traktör'de kuşak çatışması, daha çok baba-oğul çatışması şeklinde görülür. Arif'in traktör alması için babasına ısrar edişi, bu çatışmanın üst seviyeye çıkmasına ve gerilimli anların yaşanmasına sebep olur. (Karabulut ve Yücekaya, 2020: 26). Sarı Traktör romanının tematik düzleminde yer alan traktör, adeta canlı bir varlık görünümündedir. Bundan dolayı romanın merkezinde erkek karakterler ve traktör vardır. Köy halkının bir kısmı yenilik taraftarı olduğu gibi bir kısmı da yeniliğe pek sıcak bakmayan tiplerdir. Metnin başlarında yenileşmeye ve traktöre karşı çıkan İzzet Ağa bile romanın sonlarına doğru traktör almayı kabul ederek yenileşme taraftarı olur. İşte bu çatışmanın temsilcilerinden biri olarak İzzet Ağa romanın başlarında gelenekçi; Arif ise baştan sona hep yenilikçi konumundadır:

“Gelenekten modernizme geçiş evresinde toplumda yaşanan çatışma romanda baba-oğul üzerinden verilmiştir. Geleneksel tarım yöntemleriyle köylü kendini daha güvende hissetmektedir. Zira bilgisiz olan köy halkının yeni bir aletin dilini çözmekten de korkması dönemin şartları düşünüldüğünde oldukça olağandır... Yeni olan her şey gibi traktör de ilk başta kullanılan toplumda büyük ilgi çekmiştir. Makineye, teknolojiye, yeniliğe duyulan hayranlık romanda Arif üzerinden anlatılmaktadır. Arif'in traktör alması için babasına günlerce dil dökmesi, traktörü sevdiği kız olan Emine'den bile daha çok düşünmesi onun, traktöre olan hayranlığını gözler önüne sermiştir. Hatta traktör alabilmek için düğününü hiç düşünmeden erteler. Burada Emine'yi ikinci plana atan Arif'in makineye, yenileşmeye olan sevgisi ağır basmaktadır” (Nurdan, 2020:316).²⁰

Aslında yazar bu romanında traktör imgesiyle, yıllardan beri muhtelif şekillerde ifade edilen, işlenen, köydeki ekonomik dengesizliği gözler önüne sermektedir. Romanda önemli bir izlek de ekonomik gücün önemidir. Köylü genel olarak maddi sıkıntılarla iç içe olmasına rağmen sayıları az da olsa maddi durumu iyi olan köylüler de vardır. Maddi imkânları iyi olan, zamanla ekonomik bakımdan güçlenen Yakubun Ali, köyde traktör alan ilk kişidir. Bu yapısı sayesinde köyde itibarlı biri haline gelir. *“Arif'i traktör almaya sevk eden temel âmillerden biri de budur. Ali'nin iş yapma konusunda nazlanması, zenginliğini hissettirmesi, Arif'i bazen çileden çıkarır”* (Erol, 2005: 151). Arif'in önceleri Ali'ye gıpta etmesinin arka planında onun sadece traktöre sahip olması gelmez. Çünkü sahip olunan traktör, arka planda maddiyata da sahip olmak demektir. Bir süre sonra Körün Mehmet'in de traktör alacağını haberinin duyulması, Arif'i oldukça düşündürür. Çünkü köydeki herkesin maddi durumu traktör almaya uygun değildir. Konu sadece

traktör alabilmesi için emektar öküzlerini satması gerekmektedir. Mal satmanın acısını yaşamak istemeyen İzzet, oğlunun traktör hevesini görmezden gelir (Karaman, 2010: 197). Başkaraktere zıt bir karakterdir. Bu yüzden Arifle sürekli tartışmaktadır. Tarımda geleneksel yöntemi savunmaktadır ve bu nedenle köyde 'eski kafalı' olarak tanınmaktadır. Romanın sonlarına doğru Hasan Bey, İzzet Ağa ile konuşarak traktör almaya ikna eder. Artık İzzet Ağa da yenileşmeyi kabul etmiştir. Bu durum Talip Apaydın'ın köye traktörle birlikte yenileşmeyi de getirmek istediğini gösterir” (Karabulut ve Yücekaya, 2020: 27).

²⁰ Öğretmen: Norm karakterdir. Norm karakter, “Romadaki temaya açıklık kazandırmak için yaratılmıştır” (Stevick, 2004:62). Bu romanda adı açıkça belirtilmeyen, yalnızca öğretmen olarak tanıtılan karakter, köylü için büyük önem arz etmektedir:

“Yazar, köylünün önüne koyduğu öğretmeni, burada yalnızca bir eğitimci değil aynı zamanda sosyal sorunların çözümünde rol alan bir aydın olarak resmetmektedir” (Erol, 2005: 264).

O, Arif'in traktör alması için İzzet Ağa'yı ikna etmeye çalışır. Romanda aydın, okumuş ve yenilikçi yanlısı olan zümreyi temsil eder. Arif'in traktör alma konusunda merkez rolü üstlenen kişidir. Başkarakteri yönlendiren ve ona yardımcı olan bir tiptir. İzzet Ağa'dan farklı olarak makineleşmeyi isteyen bir karakterdir. (Karabulut ve Yücekaya, 2020: 28). Burada öğretmen az önce ifade edildiği gibi sadece bir eğitimci değil aynı zamanda olaylara müdahale den, insanlara yol gösteren, yardımcı olan bir kişi hüviyetindedir:

“Arif'in babasını traktör almaya ikna etmeye çalışanlar arasında öğretmen de vardır. Zaten traktör alındıktan sonra da öğretmen; memnun, hoşnut tavrı ile de teknolojiyi desteklediğini gösterir... Talip Apaydın tarafından yol gösterici bir konumda çizilen bu karakter, yazarın düşüncelerini, yani doğruları söylemekle yükümlüdür” (Nurdan, 202:317).

traktör alıp-almamak değildir. Zaten maddi dengesizlikler, köy hayatının birçok yönünde kendini rahatlıkla hissettirmektedir.²¹

Romanın sonunda Arif, çok istediği hatta sevdiği kız olan Emine ile olan düğününü bile ertelediği traktörüne kavuşur. Hatta ona kavuşmanın verdiği mutlulukla sırf traktörü kullanabilmek için köylülerin alaylarına rağmen, köyün karlı yollarını bile temizler. Aslında traktöre binen Arif, romanı da bitirmiş olur. Romanda daha sonra ne olduğu ile ilgili bir bilgi yoktur. Bazı araştırmacılar için bu durum, yazar adına bir eksiklikler:

*“Tarımda teknolojiyi kullanmadan yana bir tutum sergileyen Talip Apaydın, teknolojinin getirdiği olumlu ve olumsuz yönlere değinmez. Bu yönüyle yazarın sadece kendi görüşlerini dile getirdiği, fakat bu görüşlerini derinleştiremediğini söylemek mümkündür... Talip Apaydın dış görünümünde okura sunduğu gerçekliği, yarattığı kahramanların karakter ve psikolojilerine değinerek iç gerçeklikte gösteremez... Roman sanatsal açıdan değerli görülmesine de köylünün eşik atladığı bir döneme ışık tutar... Yenileşmenin köye gelmesine değinir, teknolojik adımdan sonra köylünün hayatının nasıl değişeceğine, yaşanan kolaylık ve zorluklara, teknolojinin tarımı nasıl ve ne yönde değiştirdiği konularına değinmez. Bu noktada romanın eksik roman olduğunu söyleyebiliriz... Ankara’ya [Eskişehir olmalı] yakın olan Özeler Köyü’nde geçen roman, edebi değer açısından oldukça zayıf olarak değerlendirilmektedir. Kişiler, Talip Apaydın’ın fikrine, yani makineleşmeyi destelemek amacıyla, figüran olarak var olmuş ve karakter özelliği taşımayan kişilerdir” (Nurdan, 2020: 317-320).*²²

Kısacası toplumcu gerçekçi bir yazar olan Talip Apaydın, Sarı Traktör romanında toplum için gerekli olanı, köyü kalkındıracak ve daha az zamanda daha çok verim sağlayacak olanı, ‘traktörü’ desteklemiş ve bunu okurlara roman vasıtasıyla duyurmuştur. Realizm akımı doğrultusunda yazılan romanda gözlemler, mekân tasvirleri, köylünün durumu gerçekliğe bağlı kalınarak yazılmıştır. Gerçekçi bir bakış açısıyla yazılan Sarı Traktör romanı, tarımda makineleşmeyi konu almıştır. Makineleşme üzerine yazılmış bir romandır. Roman, teknolojinin köye girişi, dönem itibariyle o teknolojiyi (traktörü) elde etmedeki prosedürleri işler. Yeni bir konuya, köylünün hayatına değinmesi bakımından önem taşısa da, yazıldığı dönemi makineleşme bağlamında değerlendirdiğimiz zaman gelenekselden moderne geçişi realist bir şekilde ele aldığı için önemli bir eserdir (Nurdan, 2020:320).

SONUÇ

Hayatın değişmesi, değişmeyen bir gerçektir. Tanpınar’ın da dediği gibi “devam ederek değişmek, değişerek devam etmek” inkâr edilemez bir gerçektir. Bundan dolayı devam eden hayat, ister istemez değişime de uğramaktadır. Bu değişim, zaman zaman isteyerek, zaman zaman da metazori bir şekilde gerçekleşmektedir. Burada ele alınan ve 1830’lu yıllarda buharın makineye uygulanmasıyla birlikte başlayan değişim, hemen hemen herkesin hayatına farklı bir şekilde dokunmuştur. Genellikle ekonomik ve sosyal hayatta varlığını gösteren bu değişim süreci, ister istemez hayatın bir parçası olan hatta bir grup araştırmacıya veya akıma göre “bir ayna gibi hayatı yansıtan” edebiyata da temas etmektedir. Bahse konu olan bu değişim, genellikle; Mehmet Kaplan’ın Tevfik Fikret isimli eserinin kapağında yazan “devir-şahsiyet-eser” şeklinde varlığını göstermektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse yaşanan devir, şahsiyete, şahsiyette meydana getirdiği esere etki etmektedir. İşte bu prensip ile hareket edildiğinde değişim; önce içinde bulunan zamana, zaman da onu yaşayan edebiyatçıya, edebiyatçı da kaleme aldığı eserde varlığını hissettirmektedir.

Türk edebiyatının biri nazım diğeri nesir alanındaki güçlü kalemlerinden olan Nazım Hikmet Ran ile Talip Apaydın, bahse konu olan eserlerinde, makinenin insan ve insanın

²¹ Kemal Erol, hazırlamış olduğu doktora tezinde de bu duruma “Ekonomik Gücün Rolü” adını taşıyan müstakil bir bölüm hazırlayarak temas etmiştir: Kemal Erol, Talip Apaydın’ın Hayatı, Roman ve Öyküleri Üzerine Araştırma, Doktora Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

²² Sarı Traktör için birçok eleştiriler olması rağmen, yazarın başka romanları da onun muhtelif ödüller almasını sağlamıştır: Tütün Yorgunu Mandarlı Roman Ödülü (1976), Köylüler, Orhan Kemal Roman Armağanı(1992). (Kolcu, 2013: 169-170).

meydana getirdiği topluluklardan biri olan köylüler üzerindeki etkisine değinmişlerdir. Bu kalem sahipleri tarafından yazılan Makinalaşmak şiiri ile Sarı Traktör romanı; yoksulluk, makineleşme, köy hayatı gibi izlekler üzerinden “değişimin” ele alındığı eserlerdir. Bu iki metinde insanların, yoksullukla mücadelesi, makineleşmeye geçmesi, makineleşmenin beraberinde getirdiği “köyde hayatında değişmesi” birlikte işlenir.

Şiirde anlatılan makine ile romanda ifade edilen makine [Traktör], tematik olarak çok yönlü özelliklere sahiptirler. Bu metinleri kaleme alan iki edebiyatçının amacı; makine vasıtasıyla köyde meydana gelen ekonomik ve toplumsal değişme kadar, köylülerin bu araçlarla işlerini daha hızlı bitirerek zamandan ve insan gücünden tasarruf etmelerinin ifadesidir. Yine bu metinler, makinenin köye girmesiyle, Tanpınar'ın bahsettiği değişim-dönüşümün başladığını ve devam edeceğini gösterirler. Gerek şair olarak Nazım Hikmet gerekse yazar olarak Talip Apaydın, makineleşmeyi ve makineleşmenin beraberinde köye getirdiği sosyo-ekonomik değişmeyi çok güzel bir şekilde okuyucuya aktarmışlardır. Bu durumu anlatırken de sade bir dil kullanmayı tercih etmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Apaydın, T. (2015). Sarı Traktör, İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Erol, K. (2005). Talip Apaydın'ın Hayatı, Roman ve Öyküleri Üzerine Araştırma, (Doktora Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Fişekçi, T. (2002). Nazım Hikmet'in Şiir Evreleri, 100. Doğum Yıldönümünde Nazım Hikmet'e Armağan, (Editör: Alpay Kabacalı), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s.1-21
- Kaplan, M. (1973). Şiir Tahlilleri II-Cumhuriyet Devri Türk Şiiri, İstanbul: Dergâh Yayınları
- Karabulut, M ve Yücekaya, Ö. (2020). Talip Apaydın'ın Sarı Traktör Romanında İzlek ve Yapı. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25, s.24-34
- Karaman, N. (2010). Köy Enstitü Mezunu Mahmut Makal, Fakir Baykurt ve Talip Apaydın'ın Romanlarında Köyde Eğitim Sorunu, (Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Karakuş, H. (2002). Nazım'ın Şiirinde Temalar, 100. Doğum Yıldönümünde Nazım Hikmet'e Armağan, (Editör: Alpay Kabacalı), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s.21-115.
- Kemal, O. (2020). Baba Evi: Avare Yıllar, İstanbul: Everest Yayınları
- Kolcu, A. İ. (2009). Cumhuriyet Edebiyatı - II (Hikâye ve Roman), Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları
- Kolcu, A. İ. (2012). Türk Romanı El Kitabı, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları
- Naci, F. (2009). Yüz Yıllık 100 Türk Romanı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Nurdan, G.T. (2020). Gelenek ve Modernizm Bağlamında Sarı Traktör Romanındaki Traktör Simgesi. Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(1), s. 309-320
- Öz, M. (2020). Mehmet, Mehmet Kaplan'ın Nazım Hikmet'in “Makinalaşmak” Şiiri Tahliline Dekonstrüktif Bir Yaklaşım. Academic Knowledge, 3(1), s.85-94.
- Stevick, P. (2004). Roman Teorisi, (Çev. Sevim Kantarcıoğlu), Ankara: Akçağ Yayınları
- Şaylan, G. (2009). Postmodernizm, Ankara: İmge Kitabevi
- Yalçın, A. (2011). Çağdaş Türk Romanı, (1946-2000), Ankara: Akçağ Yayınları